

Протојереј-ставрофор проф. др Борис Б. Брајовић

СТИД. ВРЛИНА ЗАБОРАВЉЕНЕ МУДРОСТИ

Живимо у друштву без стида и срама. Друштву заборављених врлина о којима тако мало знамо јер се у њима нијесмо образовали. А образовати се, по ријечима Полибија, је једноставно значило „видјети јеси ли достојан својих предака“. Али предак није просто онај који нам претходи већ онај који преноси оно што је сачувано од његових предака. То је предање, не прошлост која је нестала већ однос који се међугенерациски ствара. То је културни идентитет и отисак у времену једнога народа. У *Књизи о филозофу* Ниче констатује да су истина и лаж физиолошке. Дакле тичу се нечега што је саприрођено нашој природи, што чини онај карактер самог бића човјека а то значи да је човјек једино биће које преузима одговорност за своје постојање и да је он увјетован не могућношћу избора већ одговорношћу у слободи постојања. Док је постојало предања и предака потрага за слободом у Црној Гори се чинила примарном и саморазумљивом. Бити слободан је значило не само ослобађање од спољашњег тиранина већ још више од оних унутрашњих имулса које управљају његовом егзистенцијом, оних анималних инстинктивних порива и самопоуздања постојања препуштеног судбинским и стихијским дамарима. Тако се градила заједница у којој је однос а не лична корист била достигнуће народног етоса. Али та кинонијска училишта и светилишта наших предака која су узмакла пред нихилистичким идеологијама, пред квазирелигијама данас су „ослободила“ заједницу од сваке будућности у којој је стид врлина. Човјек је једино проблематично биће на свијету које је херојски рањиво и отворено за будућност и за другог. А проблематично је

биће човјек не само што може да предвиди већ и што је способан да гледа и уназад. Урањајући у свијет наших предака ми данас можемо и да освијетлимо и нашу позицију и то се најбоље може разумјети у смислу основних концепција истине, одговорности, стида и слободе. Стид је својеврсни метафизички *deus ex machina* наших живота који рефлектује напетост њеног посредничког положаја. Грчка ријеч *αἰδώς*/аидос стид се етимолошки ослања на осјећање стида које произлази из изоморфних андрогених анатомских особина за разлику од прасловенске лексеме гдје стид има ту метафизичку димензију јер долази од ријечи студ, студен која је изазвана не термичким већ антропогеним разлозима. И да овдје кажем да стид и срам нијесу исто и да нам рефлексја језика то потврђује јер срам долази од ријечи штета и он се односи на осјећај прошлости онога ретроспективног погледа и он скрива чин бивствујућег док је стид онога будућности јер је он чувар бића. Стид је наша чуваркућа и стога је питање будућности стида и питање опстанка *homo rudicus* ултимативно питање људскости. Дитрик Бонхоеффер у својој Етици примјећује да стид изражава прекид унутар људског самосхваћања, раздвајање које упућује на жељу за изгубљеним јединством. Много раније 1913. године у једном есеју који ће постхумно бити објављен Макс Шелер о *Стиду и осјећању стида* (*Scham und Schamgefühl*) ће бити на трагу у другом смислу осјећању стида. За Шелера у овом мало познатом есеју стид је индивидуално, парадигматично људско искуство. Не постоји, изјављује Шелер, „јаснијег, оштријег и непосреднијег“ израза људског стања од стида који потврђује да се

човјек налази између божанског и анималног. Стид је својствен човјеку управо зато што су људска бића мост, прелаз, додирна тачка између суштинског и стварног. Инхерентан овој људској позицији на средини између Бога и животиње је „основни услов суштине осећај стида“. И према Плеснеру човјек је двосмислено, отворено сломљено биће. Један од два јеврејска израза за човјека у јеврејском језику су Адам и Енош. Имају различите етимологије и не могу се повезати с тим што се Енош појављује више у поетским описима. Једино у Пс 8, 4 стоје заједно: „Шта је човјек (epoš). или син човечији (benadam) да га походиш?“? Основно значење овога Енош се у јеврејском креће од „бити слаб“ и „бити друштвен“. А то је оно што стид и конституише у поларитетима свијести о заједници и свијести о сопственом бићу. Занимљиво али оно што је кључно да се стид појављује као категорија у приповијести о стварању човјека. Кармело Дотоло ово сматра веома значајним разматрањем о стида јер је оно смјештено унутар разматрања о стварању као парадигматском и архетипском простору за схваћање људскости. Он ће записати: „Gledati sram i stid u praiskonskoj povijesti shvaćenoj kao luk koji ujedinjuje slijed događaja, znači dati im hermeneutičku funkciju za biblijski humanizam koji ukazuje na nevidljivo i konfliktno lice čovječanstva,

pozvano na odnos koji bi nadišao prirodu, želju, razum, i bez kojeg bi čovjek osjetio gorčinu svoje nehumanosti“. У Првој Књизи Постања стид се појављује у нагости: „А бјеху обоје голи, Адам и жена му, и не бјеше их стид“. Стид је овдје у драми стварања човјека као граница између микрокосмоса и макрокосмоса, између Створитеља и створеног и гдје ексофолијација те границе успоставља стигму кроз стид којим се конвертује другост другога у страност и символ неуспјеле егзистенције. Ниче ће на то одговорити да „у правој љубави душа покрива тијело“. Она то не прикрива из стида нити га тајновитошћу идеализује. „Покрити“ значи рећи: права љубав дарује вољеном телу јединственост, различитост, активну другост коју само „душа“ препознаје у свакој активној „личној“ другости. Бити прихваћен од Бога значи поновно се вратити на однос који се уписује у логику свијета као дар који изокреће тумачење људске природе, која се не види више у димензији потребе и жеље, него и у одговорности која отвара другачију субјективност: ону која се тиче другости другога. Из тог угла гледано теологија стида може се обликовати као предлог хуманизма који би се знао кретати око одређених важних димензија које указују на могућност успјеле егзистенције. А за то је потребно барем некад да се постидимо. За почетак пред својим прецима.